અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==

ગુજરાત હાઇકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ અપ્લિકેશન નં. ૧૪૦૦/૨૦૧૫

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ ડૉ. એ.પી. ઠાકર

==

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના રીપોર્ટર્સને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી છે?	હા
૨	રીપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	હા
૩	શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	ના
૪	શું આ કેસમાં ભારતીય બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલ કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સમાયેલ છે?	ના

==

ડોલીબેન કાંતિલાલ પટેલ

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને ૧ અન્ય

==

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ તરફથી શ્રી જે.એસ. ઉનવાલા વિથ શ્રી પાર્થ કોન્ટ્રાક્ટર(૭૧૫૦)

સામાવાળા(ઓ) નં. ૨ તરફથી શ્રી ભરત જાની(૩૫૨) વિથ સુશ્રી મોહિની ભાવસાર

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ તરફથી સુશ્રી મોનાલી ભટ્ટ, અધિક સરકારી વકીલ(૨)

==

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ ડૉ. એ.પી. ઠાકર

તારીખ : ૧૦/૦૬/૨૦૧૯

સીએવી ચુકાદો

૧.

ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ તેમજ ક્રિમિનલ પ્રોસીજર કોડ,

૧૯૭૩ (સંક્ષિપ્તમાં, 'કોડ') ની કલમ ૪૮૨ હેઠળ આ પિટિશન દાખલ કરીને, અરજદારે વિદ્ધાન ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, વડોદરા દ્ધારા ઈન્ક્વાયરી નં. ૦/૧૦૨૭/૨૦૧૩ માં પસાર કરાયેલા તારીખ ૧૧.૧૧.૨૦૧૪ ના હુકમ તેમજ સમન્સ જારી કરવાના હુકમ, જે ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૫૦૦ હેઠળના કથિત ગુના માટે ક્રિમિનલ કેસ નં. ૪૪૯૮૫/૨૦૧૩ માં પરિણમ્યો હતો, તેને રદબાતલ અને બાતલ ઠેરવવાની દાદ માંગી છે.

૨.

ફરિયાદ પક્ષના કેસની ટૂંકી હકીકતો નીચે મુજબ છે:-

૨.૧.

એવો આક્ષેપ છે કે હાલના અરજદારે ફરિયાદ કરનાર (સામાવાળા નં. ૨) વિરુદ્ધ એવો આક્ષેપ કરીને ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૫૦૦ હેઠળનો ગુનો કર્યો છે કે જ્યારે તેણી પોલીસ કસ્ટડી / રિમાન્ડ પર હતી ત્યારે તેણી પર થયેલા કસ્ટોડિયલ બળાત્કારની ઘટનાના તેઓ સાક્ષી હતા. વધુમાં, અન્ય આક્ષેપ એવો છે કે હાલના ફરિયાદ કરનારે પક્ષકારો વચ્ચેના રાજકોટ જમીન વિવાદનો નિકાલ કરવા માટે અરજદાર પર દબાણ કર્યું હતું. એવો વધુ આક્ષેપ છે કે હાલના અરજદારે પત્રકાર પરિષદ બોલાવી હતી અને અરજદારના કસ્ટોડિયલ રિમાન્ડ દરમિયાન બનેલી સમગ્ર ઘટનાનું વર્ણન કરીને ફરિયાદ કરનારને બદનામ કર્યા છે.

૨.૨.

હાલના અરજદારની એવી દલીલ છે કે તારીખ ૨૧.૦૫.૨૦૧૨ ના રોજ,

ગાયત્રીનગર કોઓપરેટિવ હાઉસિંગ સોસાયટી લિમિટેડના સભ્યો પૈકીના એકના પાવર-ઓફ-એટર્ની ધારક તરીકેની પોતાની ક્ષમતામાં એક શ્રી દિવ્યાંગ ઝા દ્વારા સી.આઈ.ડી. ક્રાઈમ, ગાંધીનગર ઝોન પોલીસ સ્ટેશન ખાતે ફરિયાદ નોંધાવવામાં આવી હતી, જે સી.આર. નં. આઈ-૫/૨૦૧૨ તરીકે નોંધાઈ હતી અને તેમાં અરજદાર અને અન્ય કેટલાક આરોપીઓ વિરુદ્ધ ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૦૬, ૪૦૯, ૪૨૦, ૪૬૫, ૪૬૬, ૪૬૮, ૪૭૧, ૪૭૭(એ) અને ૧૨૦-બી હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે એફ.આઈ.આર. નોંધવામાં આવી હતી. સદર એફ.આઈ.આર. નોંધાયા બાદ, અરજદારની તારીખ ૨૩.૦૫.૨૦૧૨ ના રોજ ધરપકડ કરવામાં આવી હતી અને તારીખ ૨૪.૦૫.૨૦૧૨ ના રોજ સંબંધિત વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા અને વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટે તારીખ ૨૯.૦૫.૨૦૧૨ સુધી પોલીસ કસ્ટડી રિમાન્ડ મંજૂર કર્યા હતા.

૨.૩.

એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ત્યાર બાદ, તેણીએ આ કોર્ટ સમક્ષ ક્રિમિનલ મિસ. અપ્લિકેશન નં. ૭૬૮૦/૨૦૧૨ દાખલ કરીને નિયમિત જામીન અપ્લિકેશન દાખલ કરી હતી, જેમાં તેણીને સી.આઈ.ડી. ક્રાઈમ, ગાંધીનગર ઝોન પોલીસ સ્ટેશન ખાતે નોંધાયેલી ઉપરોક્ત એફ.આઈ.આર. ના સંબંધમાં જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા.

૨.૪.

તારીખ ૧૪.૦૭.૨૦૧૨ ના રોજ, તેણીએ તારીખ ૨૪.૦૫.૨૦૧૨ થી

૨૯.૦૫.૨૦૧૨ સુધીના પોતાના રિમાન્ડ સમયગાળા દરમિયાન પોતાની પર થયેલા કસ્ટોડિયલ બળાત્કાર અંગે પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર (ઇન-ચાર્જ), મેઘાણીનગર પોલીસ સ્ટેશન સમક્ષ લેખિત ફરિયાદ મોકલી આપી હતી. એવો આક્ષેપ છે કે ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૭૬ અને ૧૨૦-બી હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે એફ.આઈ.આર. નોંધવા માટે અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવેલા પ્રયાસો છતાં, તેણીની વિનંતી પર કોઈ ધ્યાન આપવામાં આવ્યું ન હતું અને તેણી તારીખ ૧૪.૦૭.૨૦૧૨ ની ફરિયાદમાં કરેલા પોતાના આક્ષેપો અનુસાર એફ.આઈ.આર. નોંધવાની દાદ માંગતી સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ અપ્લિકેશન નં. ૨૨૦૬/૨૦૧૨ દાખલ કરીને આ કોર્ટનો સંપર્ક કરવા મજબૂર બન્યા હતા. આ કોર્ટ દ્વારા સદર સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ અપ્લિકેશન ફગાવી દેવામાં આવી હતી અને આ કોર્ટના તે હુકમ સામે, તેણીએ સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ એસએલપી (ક્રિ.) નં. ૯૨૫૬/૨૦૧૨ દાખલ કરીને સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન કરી હતી, જેમાં તારીખ ૦૧.૦૭.૨૦૧૩ ના હુકમ દ્વારા સદર એસ.એલ.પી. ફગાવી દેવામાં આવી હતી.

૨.૫.

અરજદારે એવી રજૂઆત કરી છે કે તારીખ ૨૩.૧૧.૨૦૧૩ ના રોજ, એક શ્રી દિવ્યાંગ ઝા દ્વારા વિદ્વાન ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ, અમદાવાદ સમક્ષ અરજદાર અને અન્ય આરોપીઓ વિરુદ્ધ એવા આક્ષેપના આધારે કે હાલના અરજદારે કસ્ટોડિયલ બળાત્કારની ઘટના અંગે ખોટા નિવેદનો કર્યા છે અને સોગંદ પર ખોટું નિવેદન કર્યું છે, ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૧૦૭, ૧૦૯,

૧૮૨, ૧૯૫, ૨૦૦, ૨૧૧, ૫૦૩, ૫૧૧ અને ૧૨૦-બી હેઠળના ગુનાનો આક્ષેપ કરતી ઈન્ક્વાયરી નં. ૯/૨૦૧૩ નામની એક ફરિયાદ દાખલ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો. વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા સદર ફરિયાદ ફગાવી દેવામાં આવી હતી અને વિદ્વાન ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટના હુકમથી નારાજ થઈને ફરિયાદ કરનાર દ્વારા ક્રિમિનલ રિવિઝન અપ્લિકેશન નં. ૭૩૫/૨૦૧૩ દાખલ કરવામાં આવી હતી અને તારીખ ૨૦.૧૨.૨૦૧૩ ના વાદગ્રસ્ત હુકમથી સદર રિવિઝન અપ્લિકેશન મંજૂર કરવામાં આવી હતી તથા વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટને ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૧૯૫ ના પ્રકાશમાં નવેસરથી નિર્ણય કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. તે હુકમને અનુસરીને, સંબંધિત વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટે તારીખ ૨૯.૦૪.૨૦૧૪ ના હુકમથી સદર ઈન્ક્વાયરી કેસ નં. ૯/૨૦૧૩ ફગાવી દીધો હતો અને તે હુકમ સામે, આ કોર્ટ સમક્ષ ક્રિમિનલ રિવિઝન અપ્લિકેશન નં. ૨૯૭/૨૦૧૪ પેન્ડિંગ છે.

૨.૬.

અરજદારે એવી પણ રજૂઆત કરી છે કે સદર ક્રિમિનલ રિવિઝન અપ્લિકેશન નં. ૨૯૭/૨૦૧૪ માં, મૂળ ફરિયાદ કરનારે હાલના વિવાદમાં બે વકીલોને સંડોવવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો અને ક્રિમિનલ મિસ. અપ્લિકેશન નં. ૧૧૩૬૧/૨૦૧૪ દાખલ કરી હતી, જેને આ કોર્ટ દ્વારા તારીખ ૨૦.૦૯.૨૦૧૪ ના રોજ નામંજૂર કરવામાં આવી હતી.

૨.૭.

ઉપરોક્ત હકીકતોનું વર્ણન કરીને, હાલના અરજદારે એવી રજૂઆત કરી છે કે તેમની વિરુદ્ધ ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૫૦૦ હેઠળના ગુના માટેની વાદગ્રસ્ત ફરિયાદ તદ્દન અસ્પષ્ટ, ગેરકાયદેસર અને ખોટી છે અને તેને રદબાતલ અને બાતલ ઠેરવવી જરૂરી છે. તેણીએ એવી પણ દલીલ કરી હતી કે હાલની ફરિયાદમાંથી ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૫૦૦ હેઠળનો ગુનો બનતી હોય તેવી કોઈ હકીકત ફલિત થતી નથી. અરજદાર દ્વારા એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે પોતાની એફ.આઈ.આર. નોંધાવવાના તેમના પ્રયાસો નિષ્ફળ ગયા છે પરંતુ, આ કોર્ટ તેમજ સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કેટલાક અવલોકનો કરવામાં આવ્યા છે અને તેનું મહત્વ છે તથા સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા સ્પષ્ટપણે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો કે તે તેની સમક્ષ કરવામાં આવેલી હાલના અરજદારની ફરિયાદને ઓછી આંકી રહી નથી. એવી દલીલ છે કે, તેથી, અન્ય અદાલતો સમક્ષ પોતાની લેખિત ફરિયાદમાં અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવેલા આક્ષેપોએ કોઈ આખરીતા પ્રાપ્ત કરી નથી અને તેથી, અરજદાર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદને ખોટી અને ઉપજાવી કાઢેલી જાહેર કરતો કોઈ નિર્ણય નથી. એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે અરજદાર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદ ખોટી છે તેવું કોઈ ન્યાયિક નિર્ધારણ થયું ન હોવાથી, અરજદારે ફરિયાદ કરનાર – હાલના સામાવાળા નં. ૨ સામે આક્ષેપો કરીને તેમને બદનામ કર્યા છે તેમ કહી શકાય નહીં. અરજદારના જણાવ્યા મુજબ, પક્ષકારો વચ્ચેના જમીન વિવાદનો નિકાલ કરવા માટે હાલના અરજદાર પર દબાણ લાવવાની આ શ્રી દિવ્યાંગ ઝા

અને અન્ય લોકોની દબાણની યુક્તિ છે. એવી વધુ રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે પક્ષકારો વચ્ચે અમુક જમીન વિવાદો અને આવા જમીન વિવાદમાંથી ઉદ્ભવતા મુકદ્દમા ચાલી રહ્યા છે અને જેના કારણે, અરજદારને હેરાન કરવા અને મામલાનો નિકાલ કરવા માટે તેમના પર દબાણ લાવવા અર્થે બિનજરૂરી રીતે તેમની સામે એક પછી એક ફરિયાદ નોંધવામાં આવી રહી છે. અરજદારે ખાસ કરીને એવી દલીલ ઉઠાવી છે કે શ્રી દિવ્યાંગ ઝા તમામ મુકદ્દમાઓનું નિરીક્ષણ કરી રહ્યા છે તે અસરની તેમની કાર્યપદ્ધતિ (modus operandi) જોવી જરૂરી છે. તેમની ફરિયાદ ફગાવી દેવામાં આવી છે જેના કારણે, અરજદાર સામે હાલના સ્વરૂપમાં બીજી ફરિયાદ નોંધવામાં આવી છે અને આ ફરિયાદ કરનાર અને તેમના સાથીદારો દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી દબાણની યુક્તિ સિવાય બીજું કંઈ નથી અને આ આધારો પર, અરજદાર દ્વારા એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે તેમની સામેની સમગ્ર કાર્યવાહી રદબાતલ અને બાતલ ઠેરવવામાં આવે.

૩.

સામાવાળા નં. ૨ – મૂળ ફરિયાદ કરનાર – અરવિંદભાઈ તે દ્વારકાદાસ જાનીના પુત્ર એ સોગંદનામા પર જવાબ દાખલ કર્યો છે. તેમણે હાલની પિટિશનનો વિરોધ કર્યો છે અને એવી દલીલ કરી છે કે અરજદારે પોતે ભારતના રાષ્ટ્રીય નાગરિક હોવાનું ખોટું નિવેદન કર્યું છે જ્યારે, ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૧૨૦-બી સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૩૭૬ હેઠળની પોતાની ફરિયાદના સંબંધમાં પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરને લખેલા પોતાના તમામ પત્રોમાં, તેણીએ જણાવ્યું છે કે તેણી યુ.એસ. ના નાગરિક છે અને કાયમી ધોરણે યુ.એસ. માં સ્થાયી થયા છે. તેમના

જણાવ્યા મુજબ, જ્યાં સુધી અરજદારનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી ભારતના બંધારણ હેઠળ ખાતરી આપવામાં આવેલા કોઈપણ મૂળભૂત અધિકારનું ઉલ્લંઘન થયું નથી અને ઉપરોક્ત આધાર પર, પિટિશન પોતે જ ટકવાપાત્ર નથી.

૩.૧

એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે વિદ્વાન ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ તેમની ફરિયાદ યોગ્ય છે અને બધું ચકાસ્યા પછી, વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટને પ્રોસેસ જારી કરવા માટેનો પ્રથમદર્શી કેસ જણાયો છે અને વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટનો હુકમ કાયદેસરનો છે. તેમણે એવી પણ દલીલ કરી હતી કે સદર ઇન્કવાયરી કેસ પુરાવાના તબક્કે છે કારણ કે વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે કેફિયત નોંધી લીધી છે અને પુરાવા લેવા માટે મુલતવી રાખ્યો છે. એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે પુરાવા નોંધવાના તબક્કે, આ કોર્ટ કોડની કલમ ૪૮૨ હેઠળ હાલની પિટિશન ધ્યાને લઈ શકે નહીં. તેમના જણાવ્યા મુજબ, ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૫૦૦ ના તમામ ઘટકો સતોષાય છે અને વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ પ્રથમદર્શી સામગ્રી મોજૂદ છે. શ્રી દિવ્યાંગ ઝા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અન્ય ફરિયાદની હકીકતો અંગે, એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે તે હકીકતો અપ્રસ્તુત છે અને હાલના કેસની હકીકતો સાથે તેને કોઈ લેવાદેવા નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે હાલની પિટિશન દાખલારૂપ ખર્ચ સાથે ફગાવી દેવી જરૂરી છે.

૪.

અરજદાર તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી પાર્થ કોન્ટ્રાક્ટર વતી ઉપસ્થિત રહેલા

વિદ્વાન વકીલ શ્રી જે.એસ. ઉનવાલા, સામાવાળા નં. ૧ - રાજ્ય તરફથી વિદ્વાન એ.પી.પી. સુશ્રી મોનાલી ભટ્ટ અને સામાવાળા નં. ૨ – ફરિયાદ કરનાર તરફથી વિદ્વાન વકીલ સુશ્રી મોહિની ભાવસાર સાથે વિદ્વાન વકીલ શ્રી ભરત જાનીને વિગતવાર સાંભળવામાં આવ્યા. આ બાબત સાથે મૂકવામાં આવેલી સામગ્રીનું અવલોકન કર્યું. અદાલત સમક્ષ ટાંકવામાં આવેલા ચુકાદાઓ ધ્યાને લીધા.

૫.

અરજદાર તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી જે.એસ. ઉનવાલાએ હાલની પિટિશનમાં વર્ણવવામાં આવેલી તે જ હકીકતો ભારપૂર્વક રજૂ કરી છે. ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૯૯ ના અપવાદ ૮ અને ૯ નો સંદર્ભ આપતાં, તેમણે એવી દલીલ કરી છે કે પોતાની સાથે થયેલા કસ્ટોડિયલ બળાત્કાર માટે ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૭૬ હેઠળના કથિત ગુના અંગે અરજદાર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી લેખિત ફરિયાદ ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૯૯ ના ઉપરોક્ત અપવાદોની મર્યાદામાં આવે છે. તેમણે એવી પણ રજૂઆત કરી હતી કે માત્ર આ કોર્ટ સમક્ષ અને સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ પિટિશન દાખલ કરવાથી ફરિયાદ કરનારની બદનક્ષીનો કોઈ કેસ બનતો નથી. તેમણે એવી દલીલ કરી છે કે સામાવાળા નં. ૨ અને અન્ય લોકો વિરુદ્ધ અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવેલી લેખિત ફરિયાદ જાહેર સત્તાધિકારીને કરવામાં આવી છે અને ફરિયાદ પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર, મેઘાણીનગર પોલીસ સ્ટેશનને સંબોધવામાં આવી હતી અને તેથી, જો કોઈ વ્યક્તિ આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલા કોઈપણ ગુનાનો આક્ષેપ કરીને જાહેર સત્તાધિકારીનો સંપર્ક કરે તો બદનક્ષી થઈ શકે નહીં. તેમણે એવી દલીલ કરી છે કે

હાલના અરજદાર દ્વારા નોંધાવવામાં આવેલી લેખિત ફરિયાદથી કોઈની પણ બદનક્ષી થઈ શકે નહીં. તેમના જણાવ્યા મુજબ, મીડિયા – પ્રેસે અરજદારની ફરિયાદની વિગતો પ્રેસ રિપોર્ટ તરીકે પ્રકાશિત કરી હતી અને તે હાલના અરજદારના કહેવાથી ન હતી. તેમણે એવી પણ દલીલ કરી છે કે પ્રેસ રિપોર્ટના પ્રકાશન દરમિયાન, અરજદાર કસ્ટડીમાં હોવાથી તેમની પાસે જાહેર સભાને સંબોધવાની કોઈ તક ન હતી. એક શ્રી દિવ્યાંગ ઝા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદ અને તેની કાર્યવાહી આ કોર્ટ સુધી પહોંચી અને આખરે સદર શ્રી ઝા ની ખાનગી ફરિયાદ ફગાવી દેવામાં આવી તે અંગે આ બાબત સાથે મૂકવામાં આવેલી સામગ્રીનો સંદર્ભ આપતાં, વિદ્વાન વકીલ શ્રી ઉનવાલાએ એવી રજૂઆત કરી છે કે આ તમામ હકીકતો સૂચવે છે કે સદર શ્રી દિવ્યાંગ ઝાએ હાલના સામાવાળા નં. ૨ અને અન્ય લોકો સાથે મળીને, પક્ષકારો વચ્ચે ઉદ્‌ભવેલા જમીન વિવાદનો નિકાલ કરવા માટે અરજદાર પર દબાણ લાવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે.

૫.૧

પોતાની ફરિયાદ ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૭૬ વગેરે હેઠળ નોંધવા માટે સત્તાધિકારીને નિર્દેશ આપવાની પોતાની અરજ નકારતા આ કોર્ટના હુકમ સામે અરજદાર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી એસ.એલ.પી. સંબંધિત સર્વોચ્ચ અદાલતના અવલોકનોનો સંદર્ભ આપતાં, તેમણે એવું પણ જણાવ્યું છે કે સર્વોચ્ચ અદાલતે પણ પ્રથમદર્શી રીતે માન્યું છે કે ગંભીર ગુનો બન્યો છે અને તેથી, પોલીસ સત્તાધિકારીને કરેલી પોતાની લેખિત ફરિયાદમાં અરજદાર દ્વારા

કરવામાં આવેલા આક્ષેપને સામાવાળા નં. ૨ ની બદનક્ષી તરીકે ગણાવી શકાય નહીં. તેમના જણાવ્યા મુજબ, આ તથ્યપૂર્ણ પાસાઓ અને રેકર્ડ પર મૂકવામાં આવેલી સામગ્રીને ધ્યાનમાં રાખીને, વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે ગુનાની સંજ્ઞાન લેવી જોઈતી ન હતી અને ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૫૦૦ હેઠળના કથિત ગુના માટે સમન્સ જારી કરવામાં નોંધપાત્ર ભૂલ કરી છે. નીચે મુજબના ચુકાદાઓ પર આધાર રાખીને, અરજદાર તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી જે.એસ. ઉનવાલાએ પિટિશન મંજૂર કરવા અને ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૫૦૦ હેઠળના કથિત ગુના માટે સામાવાળા નં. ૨ દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલી ફોજદારી કાર્યવાહી રદ કરવા રજૂઆત કરી છે.

(૧) કનવલ લાલ વિરુદ્ધ પંજાબ અને હરિયાણા રાજ્ય, એ.આઇ.આર. ૧૯૬૩ એસસી ૧૩૧૭;

(૨) રાજેન્દ્ર કુમાર સીતારામ પાંડે અને અન્ય વિરુદ્ધ ઉત્તમ અને અન્ય, (૧૯૯૯) ૩ એસસીસી ૧૩૪;

(૩) વી. પલાની વિરુદ્ધ એસ.પી. ચંદ્રબોઝ, ૨૦૦૩ સી.આર.એલ.જે. ૨૫૯૪;

(૪) વિનોદ દત્તાત્રય સામેલ વિરુદ્ધ રવાજીભાઈ એમ. પટેલ, ૧૯૯૩(૩) ક્રાઈમ્સ (એચસી) ૬૯૬;

(૫) જેફરી જે. ડીયરમીઅર અને અન્ય વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય અને અન્ય, (૨૦૧૦) ૬ એસસીસી ૨૪૩;

(૬) ચંદ્રકાંત જે. પટેલ વિરુદ્ધ વી.એન. શ્રીવાસ્તવ, ૨૦૧૧(૩૩૯) આઇ.ટી.આર. ૩૧૦;

(૭) ચેરમેન, રેલ્વે બોર્ડ અને અન્ય વિરુદ્ધ ચંદ્રિમા દાસ (શ્રીમતી) અને અન્ય, (૨૦૦૦) ૨ એસસીસી ૪૬૫;

(૮) હરભજન સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૬ એસસી ૯૭;

(૯) હરિયાણા રાજ્ય અને અન્ય વિરુદ્ધ ભજન લાલ અને અન્ય, ૧૯૯૨ સપ્લિ. (૧) એસસીસી ૩૩૫ અને;

(૧૦) શ્રી લક્ષ્મણ જયરામ માલવણકર વિરુદ્ધ શ્રીમતી રેશ્મા રમેશ નાર્વેકર, ૨૦૧૨ એસસીસી ઓનલાઈન બોમ્બે ૭૪૭.

૬.

તેનાથી વિપરીત, રાજ્ય તરફથી વિદ્વાન એ.પી.પી. સુશ્રી મોનાલી ભટ્ટે એવી રજૂઆત કરી છે કે રેકર્ડ પરની સામગ્રીની ચકાસણી કર્યા પછી, વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે પ્રોસેસ જારી કરી છે અને તેથી, આ તબક્કે, કોડની કલમ ૪૮૨ હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ નહીં. પોતાની દલીલ દરમિયાન, તેમણે (૨૦૧૮) ૧૩ એસસીસી ૬૦૯ માં અહેવાલ થયેલા પ્રભુ દત્ત તિવારી વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય ના કેસમાં આપેલા ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો છે.

૭.

સામાવાળા નં. ૨ – મૂળ ફરિયાદ કરનાર તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી ભરત જાનીએ હાલની પિટિશનનો સખત વિરોધ કર્યો છે અને એવી રજૂઆત કરી છે કે હાલના અરજદાર ભારતના નાગરિક નથી અને છતાં, તેમણે પિટિશનમાં પોતે

ભારતના નાગરિક હોવાનું વર્ણન કર્યું છે જ્યારે, પોલીસ સત્તાધિકારી સમક્ષ અને તમામ પત્રવ્યવહારમાં, તેણીએ વર્ણન કર્યું છે કે તેણી યુ.એસ. ના નાગરિક છે અને યુ.એસ. માં સ્થાયી થયા છે તે ટેકનિકલ આધાર પર પિટિશન પોતે જ ટકવાપાત્ર નથી. તેથી, તેમના જણાવ્યા મુજબ, અરજદારના કોઈપણ મૂળભૂત અધિકારનો ભંગ થયો નથી અને તેથી, તેણી ભારતના બંધારણની જોગવાઈઓ હેઠળ કોઈપણ પ્રકારની દાદ મેળવી શકે નહીં.

૭.૧

રેકર્ડ પર મૂકવામાં આવેલી સામગ્રીનો સંદર્ભ આપતાં, સામાવાળા નં. ૨ તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી ભરત જાનીએ એવી રજૂઆત કરી છે કે જ્યારે અરજદારે પોતાની કથિત ફરિયાદ નોંધવા માટે આ કોર્ટનો સંપર્ક કર્યો ત્યારે આ કોર્ટે તે નકારી કાઢ્યો હતો અને આ કોર્ટના હુકમ સામે, જ્યારે તેણીએ સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ એસ.એલ.પી. દાખલ કરી ત્યારે સર્વોચ્ચ અદાલતે પણ તેને ફગાવી દીધી હતી. તેમણે એવી દલીલ કરી છે કે સમગ્ર કાર્યવાહી પેન્ડિંગ હોવા દરમિયાન, અરજદારે પ્રેસ સમક્ષ ઇન્ટરવ્યુ આપ્યો હતો અને તે રીતે જાહેરમાં આક્ષેપો કર્યા હતા. તેમણે દલીલ કરી હતી કે વિવિધ અખબારોએ હાલના સામાવાળા નં. ૨ સામે ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૭૬ હેઠળના કથિત ગુના માટે અરજદારની સમગ્ર લેખિત ફરિયાદની વિગતો અહેવાલ કરી હતી અને તે સામાવાળા નં. ૨ દ્વારા ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૫૦૦ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદનો આધાર છે.

૭.૨

એક શ્રી દિવ્યાંગ ઝા સામે કરવામાં આવેલા આક્ષેપો અને તેમની કાર્યવાહીનો સંદર્ભ આપતાં, સામાવાળા નં. ૨ તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી ભરત જાનીએ ભારપૂર્વક એવી રજૂઆત કરી છે કે તે મુકદ્દમાઓને હાલના અરજદાર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી હાલની ફરિયાદ સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી કારણ કે અન્ય આરોપીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા કસ્ટોડિયલ બળાત્કાર અંગે અને તે સમયે હાલના આરોપી ત્યાં હાજર હતા તે અંગે હાલના અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવેલા ખોટા આક્ષેપોથી સામાવાળા નં. ૨ ની સમાજમાં વ્યાપકપણે બદનક્ષી થઈ છે. તેમણે એવી પણ દલીલ કરી છે કે આ કેસ કોડની કલમ ૪૯૯ ના અપવાદ ૮ અને ૯ હેઠળ આવતો નથી. તેમના જણાવ્યા મુજબ, વાદગ્રસ્ત ફરિયાદ સાથે મૂકવામાં આવેલી સામગ્રી સ્પષ્ટપણે સ્થાપિત કરે છે કે બદનક્ષીનો પ્રથમદર્શી કેસ બને છે અને રેકર્ડ પર મૂકવામાં આવેલી સામગ્રીનું અવલોકન કર્યા પછી અને ફરિયાદની તપાસ કર્યા પછી, વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે હાલના અરજદાર વિરુદ્ધ પ્રોસેસ જારી કરી છે અને તેથી, આ એવો તબક્કો નથી કે જ્યાં કોડની કલમ ૪૮૨ હેઠળની અંતર્ગત સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકાય. તેમણે એવી દલીલ કરી હતી કે ફોજદારી કાર્યવાહી પુરાવા નોંધવાના તબક્કે પેન્ડિંગ છે અને વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટને પુરાવા નોંધવા દેવા જોઈએ અને ત્યાર બાદ કેસનો નિર્ણય કરવા દેવો જોઈએ.

૭.૩

ફરિયાદનો સંદર્ભ આપતાં, સામાવાળા નં. ૨ તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી ભરત

જાનીએ એવી રજૂઆત કરી છે કે અરજદારે એવું ખોટું નિવેદન કર્યું છે કે જ્યારે પ્રેસ નોટ જાહેર કરવામાં આવી ત્યારે તેણી જેલમાં હતી અને જણાવ્યું હતું કે આ કોર્ટના તારીખ ૧૧.૦૭.૨૦૧૨ ના હુકમના કારણે તેણી અગાઉથી જ જામીન પર મુક્ત હતી. તેમના જણાવ્યા મુજબ, પોતાની મુક્તિ પછી, તેણીએ પ્રેસને ઈન્ટરવ્યુ આપ્યો હતો અને તે ઈન્ટરવ્યુ તથા લેખિત ફરિયાદના આધારે પ્રેસે સમગ્ર અહેવાલ પ્રકાશિત કર્યો હતો. તેમના જણાવ્યા મુજબ, تمام અખબારોએ હાલના અરજદારના કહેવાથી સમાચાર પ્રકાશિત કર્યા હતા અને સામાન્ય જનતાએ તેને અખબારોમાં વાંચ્યા હતા અને ડિજિટલ મીડિયા પર પણ જોયા હતા. તેમના જણાવ્યા મુજબ, હાલના અરજદાર દ્વારા હાલના સામાવાળા નં. ૨ સામે ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૭૬ હેઠળના ગુના માટે કરવામાં આવેલા આક્ષેપો બદનક્ષીકારક પ્રકૃતિના છે.

૭.૪

ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૯૯ નો સંદર્ભ આપતાં, વિદ્વાન વકીલ શ્રી ભરત જાનીએ એવી દલીલ કરી હતી કે અરજદાર માટે સામાવાળા નં. ૨ સામે કથિત ગંભીર ગુના માટે ફરિયાદ દાખલ કરવાનું કોઈ કારણ ન હતું અને ફરિયાદ કરનાર એટલે કે હાલના અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવેલી લેખિત ફરિયાદ શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકની નથી. તેમણે એવી પણ દલીલ કરી હતી કે સામાવાળા નં. ૨ - મૂળ ફરિયાદ કરનાર દ્વારા તેમના સોગંદનામા પરના જવાબોમાં જે કંઈ જણાવવામાં આવ્યું છે તેનું હાલના અરજદાર દ્વારા પ્રત્યુત્તર સોગંદનામું (રેજોઈન્ડર) દાખલ કરીને ખંડન કરવામાં આવ્યું નથી. તેમના જણાવ્યા મુજબ,

ટ્રાયલમાં બચાવના માધ્યમથી અરજદારને તમામ આક્ષેપોનું ખંડન કરવાની તક મળશે અને વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ પોતાના આક્ષેપો અને બચાવ રજૂ કરવા માટે બંને પક્ષોને છૂટ આપવી જરૂરી છે. તેમના જણાવ્યા મુજબ, વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે માત્ર સમન્સ જારી કર્યા હોવાથી આ એક અપરિપક્વ તબક્કો છે. તેમણે એવી પણ દલીલ કરી છે કે હાલના કેસની હકીકતો અને સંજોગોને ધ્યાને લેતાં, ટ્રાયલ ચલાવવી જરૂરી છે જે આ પિટિશન દાખલ થવાને કારણે આગળ વધી નથી. તેમણે એવી પણ દલીલ કરી હતી કે અરજદાર વિરુદ્ધ પ્રોસેસ જારી કરવામાં વિદ્વાન ટ્રાયલ જજ દ્વારા કોઈ ગેરકાયદેસરતા આચરવામાં આવી નથી અને જ્યારે વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા આવી કોઈ ગેરકાયદેસરતા કરવામાં આવી નથી, ત્યારે આ કોર્ટ ફરિયાદ રદ કરવા માટે કોડની કલમ ૪૮૨ હેઠળની અંતર્ગત સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકે નહીં. નીચે મુજબના ચુકાદાઓ પર આધાર રાખીને, તેમણે હાલની પિટિશન ફગાવી દેવા અરજ કરી છે:-

(૧) એમ.એ. રુમુગમ વિરુદ્ધ કિટ્ટુ ઉર્ફે કૃષ્ણામૂર્તિ, (૨૦૦૯) ૧ એસસીસી ૧૦૧;

(૨) બિક્રમજીત આહલુવાલિયા અને અન્ય વિરુદ્ધ સિમરન આહલુવાલિયા અને અન્ય, ૨૦૧૫ એસસીસી ઓનલાઈન દિલ્હી ૯૨૪૨;

(૩) રોહિણી સિંહ, સ્વ. શ્રી એમ.બી. સિંહના પુત્રી અને ૬ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય અને ૧, ૨૦૧૮ એસસીસી ઓનલાઈન ગુજરાત ૨૦૯;

(૪) જેફરી જે. ડીયરમીઅર અને અન્ય વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય અને અન્ય, (૨૦૧૦) ૬ એસસીસી ૨૪૩;

(૫) સેવકરામ સોભાણી વિરુદ્ધ આર.કે. કરંજિયા, મુખ્ય તંત્રી, સાપ્તાહિક બ્લિટ્ઝ અને અન્ય, (૧૯૮૧) ૩ એસસીસી ૨૦૮;

૮.

રાજ્ય તરફથી વિદ્વાન એ.પી.પી. સુશ્રી મોનાલી ભટ્ટ તેમજ સામાવાળા નં. ૨ - મૂળ ફરિયાદ કરનાર તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી ભરત જાની દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતોના જવાબમાં, અરજદાર તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી જે.એસ. ઉનવાલાએ એવી રજૂઆત કરી છે કે તેમના પક્ષકાર સોગંદનામું દાખલ કરવા અને પોતે ભારતના નાગરિક હોવાના શબ્દો દૂર કરવા માટે તૈયાર છે, કારણ કે આ કોર્ટમાં પિટિશન દાખલ કરવાની સામાન્ય પ્રથા તરીકે પિટિશનમાં આ શબ્દો ટાઈપ કરવામાં આવ્યા હતા. તેમણે એવી પણ દલીલ કરી છે કે સામાન્ય વ્યક્તિ તરીકે પોતાના કાનૂની અધિકારોના ભંગ બદલ હાલના અરજદાર સામે શરૂ કરવામાં આવેલી ફોજદારી કાર્યવાહી સામે તેણી અવાજ ઉઠાવી શકે છે અને તે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ તેમજ કોડની કલમ ૪૮૨ હેઠળ ઉપલબ્ધ થઈ શકે છે. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ સાથે વંચાણે લેતાં અનુચ્છેદ ૨૧ નો સંદર્ભ આપતાં, અરજદાર તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી જે.એસ. ઉનવાલાએ એવી રજૂઆત કરી છે કે તેમાં રહેલી જોગવાઈઓ કોઈપણ વ્યક્તિ માટે ઉપલબ્ધ છે જે માત્ર ભારતના નાગરિક પૂરતી ઉપલબ્ધ નથી અને તેથી, તેમના જણાવ્યા મુજબ, જોકે અરજદારે અજાણતાં પોતાને ભારતના નાગરિક તરીકે દર્શાવ્યા છે, છતાં તેમની પિટિશન માત્ર આ ટેકનિકલ આધાર પર ફગાવી દેવી જોઈએ નહીં અને પિટિશનમાં પોતે ભારતના નાગરિક હોવા અંગેનું જે કથન

કરવામાં આવ્યું છે તેને દૂર કરવામાં આવે તે મતલબનું જરૂરી સોગંદનામું દાખલ કરવા તેણી તૈયાર છે.

૯.

ભજન લાલ અને અન્ય (ઉપર્યુક્ત) ના કેસમાં, ફકરા ૧૦૨ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:-

> *"૧૦૨. પ્રકરણ ૧૪ હેઠળ કોડની વિવિધ સંબંધિત જોગવાઈઓના અર્થઘટનની પૃષ્ઠભૂમિમાં અને અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની અસાધારણ સત્તા અથવા કોડની કલમ ૪૮૨ હેઠળની અંતર્ગત સત્તાઓના ઉપયોગ સંબંધિત શ્રેણીબદ્ધ નિર્ણયોમાં આ અદાલત દ્વારા પ્રતિપાદિત કાયદાના સિદ્ધાંતો, જે અમે ઉપર ઉદ્ધૃત કર્યા છે અને પુનઃઉત્પાદિત કર્યા છે, તેના સંદર્ભમાં અમે દૃષ્ટાંત તરીકે કેસોની નીચેની શ્રેણીઓ આપીએ છીએ કે જેમાં આવી સત્તાનો ઉપયોગ કોઈપણ અદાલતની કાર્યવાહીના દુરુપયોગને રોકવા માટે અથવા અન્યથા ન્યાયના ઉદ્દેશોને સુરક્ષિત કરવા માટે કરી શકાય છે, જોકે કોઈપણ ચોક્કસ, સ્પષ્ટપણે વ્યાખ્યાયિત અને પર્યાપ્ત રીતે સુવ્યવસ્થિત અને અપરિવર્તનશીલ માર્ગદર્શિકા અથવા કડક સૂત્રો નિર્ધારિત કરવાનું અને અસંખ્ય પ્રકારના કેસોની સંપૂર્ણ યાદી આપવાનું શક્ય ન હોઈ શકે કે જેમાં આવી સત્તાનો ઉપયોગ થવો જોઈએ.*
>
> *(૧) જ્યાં પ્રથમ માહિતી અહેવાલ (એફ.આઈ.આર.) અથવા ફરિયાદમાં કરવામાં આવેલા આક્ષેપો, જો તેઓને તેમના મૂળ સ્વરૂપે લેવામાં આવે*

અને સંપૂર્ણપણે સ્વીકારવામાં આવે તો પણ, પ્રથમદર્શી રીતે કોઈ ગુનો બનતો ન હોય અથવા આરોપી સામે કોઈ કેસ બનતો ન હોય.

(૨) જ્યાં પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં અને એફ.આઈ.આર. સાથેની અન્ય સામગ્રીમાં, જો કોઈ હોય તો, કરવામાં આવેલા આક્ષેપો કોગ્નિઝેબલ ગુનો જાહેર કરતા ન હોય, જે કોડની કલમ ૧૫૫(૨) ની મર્યાદા હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટના હુકમ સિવાય કોડની કલમ ૧૫૬(૧) હેઠળ પોલીસ અધિકારીઓ દ્વારા તપાસને વાજબી ઠેરવતા ન હોય.

(૩) જ્યાં એફ.આઈ.આર. અથવા ફરિયાદમાં કરવામાં આવેલા બિન-ખંડિત આક્ષેપો અને તેના સમર્થનમાં એકત્રિત કરવામાં આવેલા પુરાવાઓ કોઈપણ ગુનો આચરવામાં આવ્યો હોવાનું જાહેર કરતા ન હોય અને આરોપી સામે કેસ બનાવતા ન હોય.

(૪) જ્યાં, એફ.આઈ.આર. માં કરવામાં આવેલા આક્ષેપો કોગ્નિઝેબલ ગુનો બનાવતા ન હોય પરંતુ માત્ર નોન-કોગ્નિઝેબલ ગુનો બનાવતા હોય, ત્યાં કોડની કલમ ૧૫૫(૨) હેઠળ વિચાર્યા મુજબ મેજિસ્ટ્રેટના હુકમ વિના પોલીસ અધિંકારી દ્વારા કોઈ તપાસની મ જૂરી નથી.

(૫) જ્યાં એફ.આઈ.આર. અથવા ફરિયાદમાં કરવામાં આવેલા આક્ષેપો એટલા વાહિયાત અને સ્વાભાવિક રીતે અસંભવિત હોય કે જેના આધારે કોઈ પણ શાણી વ્યક્તિ ક્યારેય એવા વાજબી નિષ્કર્ષ પર ન પહોંચી શકે કે આરોપી સામે આગળ વધવા માટે પૂરતો આધાર છે.

(૬) જ્યાં કાર્યવાહી શરૂ કરવા અને ચાલુ રાખવા માટે કોડ અથવા સંબંધિત

અધિનિયમની (જે હેઠળ ફોજદારી કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી છે) કોઈપણ જોગવાઈમાં સ્પષ્ટ કાનૂની પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો હોય અને/અથવા જ્યાં વ્યથિત પક્ષકારની ફરિયાદના અસરકારક નિવારણ માટે કોડ અથવા સંબંધિત અધિનિયમમાં ચોક્કસ જોગવાઈ હોય. (૭) જ્યાં ફોજદારી કાર્યવાહી સ્પષ્ટપણે બદદાનતપૂર્વક કરવામાં આવી હોય અને/અથવા જ્યાં કાર્યવાહી ખાનગી અને અંગત અદાવતના કારણે આરોપી સામે બદલો લેવાના અને તેને હેરાન કરવાના બદઈરાદા સાથે દ્વેષપૂર્વક શરૂ કરવામાં આવી હોય."

૧૦.

કનવલ લાલ (ઉપર્યુક્ત) ના કેસમાં, ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૯૯ હેઠળના અપવાદ ૮ અને ૯ નો સંદર્ભ આપતાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:-

"૪. આ અપવાદ હેઠળ બચાવ સ્થાપિત કરવા માટે, આરોપીએ સાબિત કરવું પડશે કે જે વ્યક્તિને ફરિયાદ કરવામાં આવી હતી તે વ્યક્તિ ફરિયાદની વિષયવસ્તુના સંબંધમાં જેની સામે ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તે વ્યક્તિ પર કાયદેસર સત્તા ધરાવે છે."

૫. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, આક્ષેપ કરનાર વ્યક્તિની શુદ્ધબુદ્ધિ ઉપરાંત, જે વ્યક્તિને આક્ષેપ પહોંચાડવામાં આવે છે તે વ્યક્તિ આક્ષેપ કરનાર વ્યક્તિ સાથે સમાન હિત ધરાવતી હોવી જોઈએ જે આ માહિતીના

આદાન-પ્રદાનથી સચવાય છે. આ અપવાદ માત્ર લોર્ડ કેમ્પબેલ, સી.જે. દ્વારા હેરિસન વિરુદ્ધ બુશ (૧) માં નિર્ધારિત સિદ્ધાંતને જ પુનઃઉત્પાદિત કરે છે.

"કોઈપણ વિષયવસ્તુ પર શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક કરવામાં આવેલ સંદેશાવ્યવહાર જેમાં વાતચીત કરનાર પક્ષકાર (૧) (૧૮૫૫) ૫ ઈ. એન્ડ બી. ૩૪૪, ૩૪૮; ૧૧૯ ઈ.આર. ૫૦૯, હિત ધરાવે છે, અથવા જેના સંદર્ભમાં તેની ફરજ છે, તે વિશેષાધિકૃત છે, જો તે સમાન હિત અથવા ફરજ ધરાવતી વ્યક્તિને કરવામાં આવે, ભલે તેમાં ગુનાહિત બાબત હોય જે આ વિશેષાધિકાર વિના બદનક્ષીકારક અને કાનૂની કાર્યવાહીને પાત્ર હોત." અપવાદ ૮ અને ૯ વચ્ચેનો તફાવત એ છે કે જ્યારે અગાઉના અપવાદમાં જે વ્યક્તિને ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તે વ્યક્તિ પાસે ફરિયાદની વિષયવસ્તુનો નિકાલ કરવાની અને તે વ્યક્તિ સામે કાર્યવાહી કરવાની કાયદેસર સત્તા હોવી જોઈએ, જ્યારે અપવાદ ૯ માં આવી કોઈ આવશ્યકતા નથી, જ્યાં પોતાના હિતના રક્ષણ માટે એવી વ્યક્તિને વાતચીત કરવામાં આવે જેમાં અન્ય વ્યક્તિ પણ હિત ધરાવતી હોય તો તે પૂરતું છે. આ બાબત અપવાદના દૃષ્ટાંતો દ્વારા જ સ્પષ્ટપણે રજૂ કરવામાં આવી છે.

૧૧.

રાજેન્દ્ર કુમાર સીતારામ પાંડે (ઉપર્યુક્ત) ના કેસમાં, કેસની હકીકત એ હતી કે

ફરિયાદમાં એવો આક્ષેપ હતો કે આરોપીઓએ ટ્રેઝરી ઓફિસરને એવી અસરવાળા ખોટા આક્ષેપો ધરાવતી ફરિયાદ કરી હતી કે ફરિયાદ કરનાર દારૂ પીધેલી હાલતમાં ઓફિસમાં આવ્યા હતા અને ટ્રેઝરી ઓફિસરને ગાળો આપી હતી. મેજિસ્ટ્રેટે ટ્રેઝરી ઓફિસરને તપાસ હાથ ધરીને અહેવાલ સુપરત કરવા નિર્દેશ આપ્યો હતો અને તદનુસાર, ખાતાકીય તપાસ શરૂ કરવામાં આવી હતી અને ફરિયાદ કરનાર દોષિત જણાયા હતા તે દર્શાવતો ટ્રેઝરી ઓફિસરનો અહેવાલ મેજિસ્ટ્રેટને સુપરત કરવામાં આવ્યો હતો. તે કેસની વિશિષ્ટ હકીકતોને ધ્યાનમાં રાખીને, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૯૯ નો અપવાદ ૮ લાગુ પડતો હતો અને પ્રથમદર્શી રીતે બદનક્ષીનો કોઈ કેસ બનતો ન હતો. જોકે, તેમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૯૯ બદનક્ષીના ગુનાની વ્યાખ્યા આપે છે અને કલમ ૫૦૦ આવા ગુના માટેની સજાની જોગવાઈ કરે છે. કલમ ૪૯૯ નો અપવાદ ૮ સ્પષ્ટપણે સૂચવે છે કે કોઈપણ વ્યક્તિ સામે આક્ષેપની વિષયવસ્તુના સંદર્ભમાં તે વ્યક્તિ પર કાયદેસર સત્તા ધરાવતા કોઈપણ વ્યક્તિ સમક્ષ શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક આક્ષેપ કરવો એ બદનક્ષી નથી.

૧૨.

વિનોદ દત્તાત્રય સામેલ (ઉપર્યુક્ત) ના કેસમાં, આરોપીઓ, જેમની સામે ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૫૦૦ હેઠળ ટ્રાયલ ચલાવવામાં આવી હતી, તેમને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નિર્દોષ છોડી મૂકવામાં આવ્યા હતા. મૂળ ફરિયાદ કરનાર દ્વારા બોમ્બે હાઇકોર્ટ સમક્ષ તેને પડકારવામાં આવ્યો હતો, જેમાં કેસના તથ્યપૂર્ણ પાસાઓને

ધ્યાનમાં રાખીને એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું અને અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે આ આક્ષેપ કંપનીના હિતના રક્ષણ માટે કરવામાં આવ્યો હતો. તેઓ એવી અદાલત સમક્ષ કરવામાં આવ્યા હતા કે જે ફરિયાદ કરનારની સેવાઓ સમાપ્ત કરવા અંગેના વિવાદોની વિચારણા કરતી હોવાનું માનવામાં આવ્યું હતું અને તે આક્ષેપો શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક કરવામાં આવ્યા હતા અને સમાપ્તિના હુકમને વાજબી ઠેરવવાના હેતુથી જજ સમક્ષ કરવામાં આવ્યા હતા. તેથી, આરોપી ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૯૯ ના અપવાદ ૭, ૮ અને ૯ હેઠળ આવરી લેવાયેલ હોવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું અને તેથી, આરોપીને ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૫૦૦ હેઠળના બદનક્ષીના ગુના માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા ન હતા.

૧૩.

જેફરી જે. ડીયરમીઅર અને અન્ય (ઉપર્યુક્ત) ના કેસમાં, નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:-

> *"૨૩. "વિરલમાંથી વિરલ કેસો" (રેરેસ્ટ ઓફ રેર કેસીસ) ના શબ્દપ્રયોગનો અર્થ, જેનો સંદર્ભ શ્રી વેણુગોપાલ દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો, તે તાજેતરમાં સોમ મિત્તલ (૨) વિરુદ્ધ કર્ણાટક સરકાર માં સમજાવવામાં આવ્યો છે. ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠ વતી બોલતા, માનનીય મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિએ કહ્યું: (એસસીસી પૃષ્ઠ ૫૮૦-૮૧, ફકરો ૯). '૯. જ્યારે કલમ ૪૮૨ ના વ્યાપનું વર્ણન કરતી વખતે 'ભાગ્યે જ અને સાવચેતીપૂર્વક' શબ્દો પછી 'વિરલમાંથી વિરલ કેસો' શબ્દોનો ઉપયોગ*

કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે શબ્દો માત્ર 'ભાગ્યે જ અને સાવચેતીપૂર્વક' શબ્દો દ્વારા જે અભિવ્યક્ત કરવાનો હેતુ છે તેના પર ભાર મૂકે છે અને તેનો પુનરોચ્ચાર કરે છે. તેનો અર્થ એ છે કે કાર્યવાહી રદ કરવા માટે કલમ ૪૮૨ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ યાંત્રિક રીતે કે સામાન્ય રીતે થવો જોઈએ નહીં, પરંતુ કાળજી અને સાવધાની સાથે, માત્ર ત્યારે જ થવો જોઈએ જ્યારે રદ કરવા માટે સ્પષ્ટ કેસ બનતો હોય અને દખલ ન કરવાથી ન્યાયનો અન્યાય થતો હોય. "વિરલમાંથી વિરલ કેસો" શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ તે અર્થમાં કરવામાં આવ્યો નથી કે જે અર્થમાં તેનો ઉપયોગ આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ હેઠળના ગુનાઓ માટેની સજાના સંદર્ભમાં થાય છે, પરંતુ એ વાત પર ભાર મૂકવા માટે થાય છે કે એફ.આઈ.આર. અથવા ફોજદારી કાર્યવાહી રદ કરવા માટે સીઆરપીસીની કલમ ૪૮૨ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ ભાગ્યે જ અને સાવચેતીપૂર્વક થવો જોઈએ.'

૨૮. "બદનક્ષી" ની વ્યાખ્યા આઈપીસીની કલમ ૪૯૯ હેઠળ આપવામાં આવી છે. તે નીચે મુજબ વંચાય છે:

'૪૯૯. બદનક્ષી.- જે કોઈ, બોલાયેલા અથવા વંચાય તેવા ઈરાદાપૂર્વકના શબ્દો દ્વારા, અથવા સંકેતો દ્વારા અથવા દૃશ્યમાન રજૂઆતો દ્વારા, આવી વ્યક્તિની પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન પહોંચાડવાના ઈરાદાથી, અથવા એવું જાણીને અથવા એવું માનવાને કારણ હોવા છતાં કે આવા આક્ષેપથી આવી વ્યક્તિની પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન થશે, કોઈપણ વ્યક્તિ વિશે કોઈ

આક્ષેપ કરે છે અથવા પ્રકાશિત કરે છે, તે હવે પછી અપવાદ તરીકે ગણાવેલા કેસો સિવાય, તે વ્યક્તિની બદનક્ષી કરે છે તેમ કહેવાય.'

૨૯. આઈપીસીની કલમ ૪૯૯ હેઠળ "બદનક્ષી" ની રચના કરવા માટે, કોઈ આક્ષેપ હોવો જોઈએ અને આવો આક્ષેપ નુકસાન પહોંચાડવાના ઈરાદાથી અથવા જે વ્યક્તિ વિશે તે કરવામાં આવ્યો છે તેની પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન થશે તે જાણીને અથવા માનવાને કારણ હોવા છતાં કરવામાં આવ્યો હોવો જોઈએ. સારાંશમાં, બદનક્ષીનો ગુનો એ વ્યક્તિની પ્રતિષ્ઠાને પહોંચાડવામાં આવતું નુકસાન છે. એ બતાવવું પૂરતું હશે કે આરોપીનો ઈરાદો હતો અથવા તે જાણતો હતો અથવા તેને માનવાને કારણ હતું કે તેના દ્વારા કરવામાં આવેલા આક્ષેપથી ફરિયાદ કરનારની પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન થશે, ફરિયાદ કરનારને કથિત આક્ષેપથી પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે વાસ્તવિક નુકસાન થયું છે કે નહીં તે બાબત ધ્યાને લીધા વિના.

૩૦. જોકે, સદર કલમના સ્પષ્ટીકરણ ૪ મુજબ, જ્યાં સુધી તે આક્ષેપ અન્ય લોકોની નજરમાં પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે તે વ્યક્તિના નૈતિક અથવા બૌદ્ધિક ચારિત્ર્યને નીચું ન પાડે, અથવા તેની જ્ઞાતિ કે તેના વ્યવસાયના સંદર્ભમાં તે વ્યક્તિના ચારિત્ર્યને નીચું ન પાડે, અથવા તે વ્યક્તિની શાખ ઘટાડે નહીં, અથવા તે વ્યક્તિનું શરીર ઘૃણાસ્પદ સ્થિતિમાં છે અથવા સામાન્ય રીતે અપમાનજનક ગણાતી સ્થિતિમાં છે તેવું માનવા પ્રેરે નહીં

ત્યાં સુધી કોઈ આક્ષેપથી વ્યક્તિની પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન થયું છે તેમ કહેવાશે નહીં.

૩૨. આઈપીસીની કલમ ૪૯૯ નો દસમો અપવાદ નીચે મુજબ વંચાય છે: 'દસમો અપવાદ.- જેને જણાવવામાં આવે તેના ભલા માટે અથવા જાહેર ભલા માટે નિર્ધારિત ચેતવણી.- શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક, એક વ્યક્તિ સામે બીજી વ્યક્તિને ચેતવણી આપવી એ બદનક્ષી નથી, શરતે કે આવી ચેતવણી જેને જણાવવામાં આવે તે વ્યક્તિના ભલા માટે, અથવા તે વ્યક્તિ જેમાં હિત ધરાવતી હોય તેવી કોઈ વ્યક્તિના ભલા માટે, અથવા જાહેર ભલા માટે નિર્ધારિત હોય.'

૩૭. એ સુવિદિત છે કે જ્યાં આઈપીસીની કલમ ૫૦૦ હેઠળ બદનક્ષીના આરોપ સામે આરોપી આઈપીસીની કલમ ૪૯૯ ના દસમા અપવાદની મદદ લે છે, ત્યાં "શુદ્ધબુદ્ધિ" અને "જાહેર ભલું" બંને તેણે સ્થાપિત કરવા પડશે. માત્ર એવી દલીલ કે આરોપી માનતો હતો કે તેણે જે જણાવ્યું હતું તે "શુદ્ધબુદ્ધિ" થી હતું તે તેના બચાવને સ્વીકારવા માટે પૂરતું નથી અને તેણે પુરાવા રજૂ કરીને તેને વાજબી ઠેરવવું પડશે. જોકે, તેણે વાજબી શંકાથી પર પોતાના કેસને સાબિત કરવા માટે પુરાવા રજૂ કરીને તે બોજનું વહન કરવાની જરૂર નથી.

૩૮. એ સુસ્થાપિત છે કે આરોપી પાસેથી તેની દલીલના સમર્થનમાં જે પુરાવાની માત્રા અને સ્વરૂપ રજૂ કરવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે તેને

ફોજદારી ટ્રાયલમાં ફરિયાદ પક્ષ પાસેથી અપેક્ષિત પુરાવાની માત્રા સાથે સરખાવી શકાય નહીં. જે ક્ષણે આરોપી સંભાવનાઓની પ્રબળતા સાબિત કરવામાં સફળ થાય છે, તે જ ક્ષણે આ સંબંધમાં તેના પર રહેલો પુરાવાનો બોજ હળવો થઈ જાય છે. તેથી, સદર અપવાદ હેઠળ આરોપી વ્યક્તિએ "શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક" અને "જાહેર ભલા" માટે કામ કર્યું હતું કે કેમ તે નક્કી કરવા માટે કોઈ કડક કસોટી નિર્ધારિત કરવી ન તો શક્ય છે કે ન તો વ્યવહારુ છે.

૩૯. કરવામાં આવેલા આક્ષેપનું સ્વરૂપ; જે સંજોગોમાં તે કરવામાં આવ્યો હતો તે સંજોગો અને જે વ્યક્તિ આક્ષેપ કરે છે તેનો દરજ્જો તેમજ જે વ્યક્તિ સામે આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે તેનો દરજ્જો ધ્યાનમાં રાખીને દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગો પર આ પ્રશ્ન ધ્યાનમાં લેવો પડશે. અપીલકર્તાઓની "શુદ્ધબુદ્ધિ" અને "જાહેર હિત" ની દલીલ નક્કી કરવા માટે આ અને અન્ય ઘણી બાબતો પ્રસ્તુત થશે અને ધ્યાનમાં લેવી જરૂરી બનશે. કમનસીબે, આ તમામ હકીકતના પ્રશ્નો અને પુરાવાની બાબતો છે."

૧૩.૧

આખરે, તે કેસની હકીકતોને ધ્યાનમાં રાખીને, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે પુરાવા નોંધવાનો તબક્કો હજુ આવ્યો નથી અને તેથી, રેકર્ડ પર કોઈપણ પુરાવાની ગેરહાજરીમાં, અદાલત માટે એવો નિષ્કર્ષ આપવો મુશ્કેલ છે કે અપીલકર્તાઓએ ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૯૯ ના દસમા અપવાદના

દાયરામાં આવવા માટે "શુદ્ધબુદ્ધિ" અને "જાહેર ભલું" ની જરૂરિયાતો સંતોષી છે કે નહીં અને પરિણામે, ફરિયાદ રદ કરવાનો ઈનકાર કરવામાં આવ્યો હતો.

૧૪.

શ્રી લક્ષ્મણ જયરામ માલવણકર (ઉપર્યુક્ત) ના કેસમાં, તે કેસના પ્રતિવાદીએ ખોટી ફરિયાદ નોંધાવી હોવાના અને બદનક્ષીકારક લખાણ (લાઈબલ) ના પ્રકાશનના આધારે વળતર માટે સિવિલ મુકદ્દમો દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો અને ટ્રાયલ કોર્ટે દાવો ફગાવી દીધો હતો. એપેલેટ કોર્ટે પણ દાવો ફગાવી દીધો હતો. બીજી અપીલમાં કાયદાના મહત્ત્વના પ્રશ્નો નીચે મુજબ હતા: (૧) શું પોલીસ ફરિયાદ એ જાહેર દસ્તાવેજ છે અને પ્રેસમાં પ્રકાશન માટે ઉપલબ્ધ કરાવી શકાય? (૨) શું ગુનાની તપાસ થાય, ટ્રાયલ ચાલે અને આરોપી દોષિત ઠરે ત્યાં સુધી એકતરફી રીતે કરવામાં આવેલા માત્ર આક્ષેપો ધરાવતી પોલીસ ફરિયાદ પ્રેસમાં પ્રકાશિત થાય તો આરોપીની બદનક્ષી થઈ શકે?

૧૪.૧

રેકર્ડ પરથી જણાયું હતું કે હકીકતોનું પ્રકાશન માત્ર પોલીસ ફરિયાદમાં પ્રતિવાદી નં. ૧ દ્વારા આક્ષેપ કરાયા મુજબ જ વર્ણવવામાં આવ્યું હતું અને તે મુખ્યત્વે ફરિયાદ કરનારનો અહેવાલ હતો અને પોલીસે કોઈ પગલાં લીધાં ન હતાં.

૧૪.૨

બીજી અપીલ ફગાવી દેતાં, બોમ્બે હાઈકોર્ટે ફકરા ૨૩ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:-

“૨૩. પ્રતિવાદી નં. ૧ એ સ્વીકાર્યું છે કે તેણીએ વાદી દ્વારા કરવામાં આવેલા ગેરકાયદેસર અને ગુનાહિત કૃત્યો માટે તેમની સામે ફરિયાદ દાખલ કરી છે. પોલીસ એ સત્તાધિકારી છે કે જેમની સમક્ષ કોઈપણ વ્યક્તિ સામે ગુનાહિત કૃત્ય માટે ફરિયાદ દાખલ કરી શકાય છે. સદર ફરિયાદોની તપાસ કરવાની સત્તા પોલીસ પાસે છે. તેથી, માત્ર પોલીસમાં ફરિયાદ નોંધાવવાથી કોઈ વ્યક્તિ બદનક્ષીનો ગુનો કરી શકે નહીં. સ્વીકૃત રીતે, વાદીના ભાઈ અને પ્રતિવાદી નં. ૧ ના પરિવાર વચ્ચે સિવિલ મુકદ્દમો પેન્ડિંગ હતો. વાદીએ એવું સાબિત કરવા માટે કોઈ પુરાવો રજૂ કર્યો નથી કે પોલીસે તપાસ પછી સદર ફરિયાદ ખોટી અને ઉપજાવી કાઢેલી હોવાનું શોધી કાઢ્યું હતું. વાદી એ સાબિત કરી શક્યા નથી કે વર્તમાનપત્રમાં ફરિયાદની વિગતો પ્રસિદ્ધ કરાવનાર પ્રતિવાદી નં. ૧ છે. પ્રતિવાદી નં. ૨ એ તે ફરિયાદ વિશે સમાચાર પ્રકાશિત કર્યા છે જે સ્વીકૃતપણે બિચોલિમ પોલીસ સ્ટેશનમાં નોંધવામાં આવી હતી. સમાચારમાં એવું જણાવવામાં આવ્યું નથી કે ફરિયાદની વિગતો સાચી છે. વાદી એ સાબિત કરવામાં પણ નિષ્ફળ ગયા છે કે પ્રતિવાદી નં. ૨ એ વાદીને બદનામ કરવાના હેતુથી આ સમાચાર પ્રકાશિત કર્યા હતા.”

૧૫.

પ્રભુ દત્ત તિવારી વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય (ઉપર્યુક્ત) ના કેસમાં, ફરિયાદ કરનારે સંબંધિત મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૧૯, ૪૨૦, ૪૬૮,

૪૭૧ અને ૧૨૦(બી) હેઠળના ગુનાઓ માટે ફરિયાદ નોંધાવી હતી અને જરૂરી ઔપચારિકતાઓ પછી, વિદ્વાન એડિશનલ ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટે આરોપીઓ વિરુદ્ધ સમન્સ જારી કર્યા હતા, જેને આરોપીઓ દ્વારા સંબંધિત હાઈકોર્ટ સમક્ષ પડકારવામાં આવ્યા હતા, જેમાં ટ્રાયલ કોર્ટના હુકમને હાઈકોર્ટ દ્વારા રદ કરવામાં આવ્યો હતો. તે હુકમ સામે, અપીલકર્તા – મૂળ ફરિયાદ કરનારે સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ પિટિશન દાખલ કરી હતી જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ફકરા-૩ માં ઠરાવ્યું અને અવલોકન કર્યું છે કે ખાનગી ફરિયાદના આધારે આરોપીને સમન્સ પાઠવવાના તબક્કે, ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવેલા રેકર્ડ અને ફરિયાદ કરનાર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા પુરાવાના સંદર્ભમાં આરોપી સામે આગળ વધવા માટે પૂરતો આધાર છે તેવા મેજિસ્ટ્રેટના સંતોષની જ જરૂર હોય છે. ફકરા-૪ માં વધુમાં ઠરાવવામાં આવ્યું અને અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે સમન્સ પાઠવવાના તબક્કે, મેજિસ્ટ્રેટ માટે જરૂરી સંતોષ માત્ર એ જોવાનો છે કે આરોપી સામે આગળ વધવા માટે પૂરતો આધાર છે કે નહીં.

૧૬.

રોહિણી સિંહ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય (ઉપર્યુક્ત) ના કેસમાં, ઘણા ચુકાદાઓની ચર્ચા કરતી વખતે, આ કોર્ટે ફકરા-૨૮, ૩૦, ૩૪, ૩૫ અને ૩૬ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું અને અવલોકન કર્યું છે:-

> *૨૮. કોડની કલમ ૨૦૨ હેઠળની તપાસ એ ટ્રાયલના સ્વરૂપની નથી કારણ કે કાયદામાં કોઈપણ ગુનાના સંબંધમાં માત્ર એક જ ટ્રાયલ થઈ શકે*

છે અને તે ટ્રાયલ આરોપીને પ્રોસેસ જારી કર્યા પછી જ શરૂ થઈ શકે છે. આવી કાર્યવાહી કડક રીતે ફરિયાદ કરનાર અને આરોપી વચ્ચેની કાર્યવાહી નથી. જે વ્યક્તિ સામે ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી હોય તે જ્યાં સુધી તેની સામે પ્રોસેસ જારી કરવાનો નિર્ણય ન લેવાય ત્યાં સુધી આરોપી બનતી નથી. ભલે તે કોડની કલમ ૨૦૨ હેઠળની કાર્યવાહીમાં ભાગ લે, છતાં તે આરોપી તરીકે નહીં, પરંતુ સામાન્ય જનતાના સભ્ય તરીકે ભાગ લે છે. કોડની કલમ ૨૦૨ હેઠળની તપાસનો હેતુ એ હકીકતની ખાતરી કરવાનો છે કે શું ફરિયાદમાં કોઈ માન્ય પાયો છે કે જેના આધારે જેની સામે ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તે વ્યક્તિને પ્રોસેસ જારી કરવી જરૂરી બને અથવા તે પાયાવિહોણી છે કે જેના પર કોઈ પગલાં લેવાની જરૂર નથી. આ કલમ હેઠળ જે વ્યક્તિ સામે ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તેના દોષ અથવા અન્યથા અંગે કોઈ નિર્ણય કરવાની જરૂર નથી. આવી વ્યક્તિને કાયદેસર રીતે કોડની કલમ ૨૦૨ હેઠળની કાર્યવાહીમાં ભાગ લેવા માટે પણ બોલાવી શકાય નહીં. આ કાર્યવાહીનું સ્વરૂપ સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા તેના બે કેસોમાં સંપૂર્ણ રીતે ચર્ચવામાં આવ્યું છે, એટલે કે, (૧) વાડીલાલ પંચાલ વિરુદ્ધ દત્તાત્રય દુલાજી ચાડીગાંવકર, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૦ એસસી ૧૧૧૩ અને (૨) ચંદ્ર દેવ સિંહ વિરુદ્ધ પ્રકાશ ચંદ્ર બોઝ, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૩ એસસી ૧૪૩૦, જેમાં અગાઉના કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસીજરની કલમ ૨૦૨ વિચારણા હેઠળ આવી હતી. હાલની કલમ ૨૦૨ એ અગાઉની કલમ ૨૦૨ નું મૂળભૂત પુનઃઉત્પાદન

હોવાથી, તે કલમ હેઠળની કાર્યવાહીના સ્વરૂપ પર ઉપરોક્ત બે નિર્ણયોમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનો હાલના કોડની કલમ ૨૦૨ હેઠળની કાર્યવાહીનું નિયમન કરતા હોવાનું સ્વીકારવું પડશે.

૩૦. સીઆર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૨ હેઠળની તપાસનો વ્યાપ અત્યંત મર્યાદિત છે - માત્ર એ ખાતરી કરવા પૂરતો જ મર્યાદિત છે કે (૧) અદાલત સમક્ષ ફરિયાદ કરનાર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી સામગ્રી પર આગળ વધવા માટે પૂરતો આધાર છે કે નહીં; (૨) પ્રોસેસ જારી કરવા માટે પ્રથમદર્શી કેસ બન્યો છે કે કેમ તે શોધી કાઢવાના મર્યાદિત હેતુ માટે; અને (૩) આરોપીનો કોઈ બચાવ હોઈ શકે તે તરફ બિલકુલ ધ્યાન આપ્યા વિના કેવળ ફરિયાદ કરનારના દ્રષ્ટિકોણથી પ્રશ્ન નક્કી કરવા માટે. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, એ સુસ્થાપિત છે કે કલમ ૨૦૨ હેઠળની કાર્યવાહીમાં, આરોપીને બિલકુલ કોઈ અધિકાર (locus standi) નથી અને તેની સામે પ્રોસેસ જારી કરવી જોઈએ કે નહીં તે પ્રશ્ન પર તેને સાંભળવાનો કોઈ હક નથી.

૩૪. પી.એસ. મેહરહોમજી વિરુદ્ધ કે.ટી. વિજય કુમાર અને અન્ય, (૨૦૧૫) ૧ એસસીસી ૭૮૮ ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ફકરા-૧૫ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું;
"જ્યાં સુધી આઈપીસીની કલમ ૪૯૯ હેઠળના ગુનાનો આક્ષેપ કરતી ફરિયાદનો સંબંધ છે, જો આક્ષેપોની વિચારણા કરતાં ફરિયાદને સોગંદ

પરના ફરિયાદ કરનારના નિવેદન દ્વારા સમર્થન મળતું હોય અને ગુનાના જરૂરી ઘટકો જાહેર થતા હોય, તો હાઈકોર્ટે સામાન્ય રીતે સંજ્ઞાન લેવાના હુકમમાં દખલ કરવી જોઈએ નહીં."

૩૫. ધનલક્ષ્મી વિરુદ્ધ આર. પ્રસન્ના કુમાર, (૧૯૯૦) સપ્લિ. એસસીસી ૬૮૬ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતની ત્રણ જજોની બેન્ચે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું;

'કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસીજરની કલમ ૪૮૨ હાઈકોર્ટને અદાલતની કાર્યવાહીનો દુરુપયોગ રોકવા માટે તેની અંતર્ગત સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવાની સત્તા આપે છે. ફરિયાદ પર શરૂ કરાયેલી કાર્યવાહીમાં કાર્યવાહી રદ કરવા માટેની અંતર્ગત સત્તાનો ઉપયોગ માત્ર એવા કેસોમાં જ જરૂરી બને છે કે જ્યાં ફરિયાદમાં કોઈ ગુનો જાહેર થતો ન હોય અથવા તે તુચ્છ, પજવણીકારક અથવા દમનકારી હોય. જો ફરિયાદમાં દર્શાવેલ આક્ષેપો તે ગુનો બનાવતા ન હોય કે જેની મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા સંજ્ઞાન લેવામાં આવી છે, તો હાઈકોર્ટ કલમ ૪૮૨ હેઠળની અંતર્ગત સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને તેને રદ કરવા માટે સ્વતંત્ર છે. જોકે, કેસ દોષિત ઠરવામાં પરિણમશે કે નહીં તે શોધી કાઢવા માટે ટ્રાયલ પહેલાં કેસનું ઝીણવટભર્યું વિશ્લેષણ કરવું જરૂરી નથી. ફરિયાદને સંપૂર્ણપણે વાંચવી જોઈએ. જો ફરિયાદ કરનારના સોગંદ પરના નિવેદનના પ્રકાશમાં આક્ષેપોની વિચારણા પરથી એવું જણાય કે ગુના/ગુનાઓના ઘટકો જાહેર થાય છે, અને ફરિયાદ બદદાનતવાળી, તુચ્છ

અથવા પજવણીકારક છે તેવું દર્શાવતી કોઈ સામગ્રી નથી, તો તે સંજોગોમાં હાઈકોર્ટ દ્વારા દખલગીરી માટે કોઈ ઔચિત્ય રહેશે નહીં.'

૩૬. ચાંદ ધવન વિરુદ્ધ જવાહર લાલ, (૧૯૯૨) ૩ એસસીસી ૩૧૭ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે સીઆર.પી.સી. ની કલમ ૪૮૨ હેઠળ હાઈકોર્ટની સત્તા અને ફોજદારી કાર્યવાહી રદ કરવાની બાબત ધ્યાનમાં લેતાં અવલોકન કર્યું હતું કે જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ગુનાની સંજ્ઞાન લેવાના તબક્કે કાર્યવાહી રદ કરવા માટે હાઈકોર્ટને તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાનું કહેવામાં આવે છે, ત્યારે હાઈકોર્ટ આક્ષેપો દ્વારા માર્ગદર્શન મેળવે છે, કે શું ફરિયાદ અથવા ચાર્જશીટમાં દર્શાવેલ તે આક્ષેપો કાયદાની દ્રષ્ટિએ કોઈ ગુનો બનાવતા નથી અથવા દર્શાવતા નથી અને શું ફોજદારી કાર્યવાહીનો આશરો લેવો એ સંજોગોમાં અદાલતી કાર્યવાહીના દુરુપયોગ સમાન થશે કે નહીં.

૧૭.

એમ. આર. રુમુગમ વિરુદ્ધ કિટ્ટુ ઉર્ફે કૃષ્ણામૂર્તિ (ઉપર્યુક્ત) ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ફકરા-૧૯ અને ૨૦ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું અને અવલોકન કર્યું છે:-

૧૯. પોતાના કેસને પીનલ કોડની કલમ ૪૯૯ સાથે જોડાયેલા આઠમા અને નવમા અપવાદના દાયરામાં લાવવાના હેતુ માટે, અપીલકર્તા માટે તે આક્ષેપ કરનાર વ્યક્તિના અથવા અન્ય કોઈ વ્યક્તિના હિતના રક્ષણ માટે અથવા જાહેર ભલા માટે શુદ્ધબુદ્ધિ સાબિત કરવી જરૂરી બનશે.

૨૦. હવે કાયદાનો આ એક સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે જેઓ અપવાદની દલીલ કરે છે તેમણે તે સાબિત કરવું જ પડશે. તેથી, તેનું કૃત્ય શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકનું હતું તે સાબિત કરવાનો પુરાવાનો બોજ માત્ર અપીલકર્તા પર જ રહેશે.

૧૮.

સેવકરામ સોભાણી વિરુદ્ધ આર. કે. કરંજિયા (ઉપર્યુક્ત) ના કેસમાં, ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૯૯ ના નવમા અપવાદની ચર્ચા કરતી વખતે, સર્વોચ્ચ અદાલતે ફકરા-૧૫ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું અને અવલોકન કર્યું છે:-

૧૫. હાઈકોર્ટ સમક્ષની અપ્લિકેશનમાં અરજ માત્ર વિદ્વાન ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, ભોપાલના તારીખ ૩૦ નવેમ્બર, ૧૯૭૭ ના હુકમને રદ કરવા માટેની હતી અને હાઈકોર્ટે કર્યું છે તેમ ફરિયાદને જ રદ કરવા માટેની ન હતી. પરંતુ, તે માત્ર એક ટેકનિકલ ખામી હતી અને બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળની અપીલમાં અમે તેની ગંભીર નોંધ લેતા નથી જ્યાં અમે સ્વાભાવિક રીતે જ વાસ્તવિક ન્યાય સાથે સંબંધ ધરાવીએ છીએ, કોઈ છાયા-નાટક (શેડો પપેટ્રી) સાથે નહીં. હવે પરિસ્થિતિ આ છે: બ્લિટ્ઝમાં 'ભોપાલ જેલમાં મીસા બળાત્કાર' શીર્ષક હેઠળના સમાચારમાં નિઃશંકપણે ફરિયાદ કરનારના ચારિત્ર્ય અને વર્તન સામે ગંભીર આક્ષેપો હતા. ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૯૯ ના ૯મા અપવાદને લાગુ કરવા માટે, આક્ષેપો (૧) શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક, અને (૨) તે

આક્ષેપ કરનાર વ્યક્તિના અથવા અન્ય કોઈ વ્યક્તિના રક્ષણ માટે અથવા જાહેર ભલા માટે કરવામાં આવ્યા હોવાનું દર્શાવવું આવશ્યક છે. ‘શુદ્ધબુદ્ધિ’ ને ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ પર દ્વારા નકારાત્મક રીતે નીચે મુજબ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે: "યોગ્ય કાળજી અને ધ્યાન વિના કરવામાં આવેલી અથવા માનવામાં આવેલી કોઈપણ બાબત 'શુદ્ધબુદ્ધિ' થી કરવામાં આવી છે અથવા માનવામાં આવી છે તેમ કહેવાશે નહીં". યોગ્ય કાળજી અને ધ્યાન રાખવા પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. વ્યાખ્યાના સ્વરૂપ દ્વારા જ બેદરકારી અને ઉપેક્ષા બાકાત રાખવામાં આવી છે. કાળજી અને ધ્યાનનું ધોરણ વ્યક્તિગત કેસના સંજોગો, આક્ષેપનું સ્વરૂપ, ચકાસણીની જરૂરિયાત અને તક, જે પરિસ્થિતિ અને સંદર્ભમાં આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો, આક્ષેપ કરનાર વ્યક્તિનો દરજ્જો અને અન્ય વિવિધ પરિબળો પર આધારિત હોવો જોઈએ. તેથી, શુદ્ધબુદ્ધિ એ પુરાવાની બાબત છે. દરેક કેસની ચોક્કસ હકીકતો અને સંજોગો પર તે નક્કી કરવાનો હકીકતનો પ્રશ્ન છે. તેવી જ રીતે કોઈ આક્ષેપ જાહેર ભલા માટે કરવામાં આવ્યો હતો કે કેમ તે પ્રશ્ન પણ છે. હકીકતમાં ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૯૯ નો ૧લો અપવાદ સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે "તે જાહેર ભલા માટે છે કે નહીં તે હકીકતનો પ્રશ્ન છે". ‘શુદ્ધબુદ્ધિ’ ની જેમ ‘જાહેર ભલું’ પણ પુરાવાની બાબત છે, અનુમાનની નહીં.

૧૯.

સામાપક્ષીય રજૂઆતો તેમજ આ બાબત સાથે મૂકવામાં આવેલી સામગ્રી ધ્યાને લીધા પછી, કેટલીક સ્વીકૃત હકીકતો સામે આવે છે, જેનો સારાંશ નીચે મુજબ આપી શકાય:-

(૧) અગાઉ, હાલના અરજદાર સામે વિવિધ ગુનાઓ માટે એક ફરિયાદ નોંધાઈ હતી.

(૨) ઉપરોક્ત ફરિયાદના સંબંધમાં અરજદારની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી.

(૩) અરજદાર પોલીસ કસ્ટડીમાં / રિમાન્ડ પર હતા. ત્યાર બાદ, તે બાબતમાં તેમને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા.

(૪) હાલના અરજદારે હાલના સામાવાળા નં. ૨ અને અન્ય લોકો વિરુદ્ધ ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૧૨૦(બી) સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૩૭૬ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો નોંધવા માટે તારીખ ૧૪.૦૭.૨૦૧૨ ના રોજ સંબંધિત પોલીસને એક અરજી આપી હતી.

(૫) પોલીસે સદર એફ.આઈ.આર. નોંધી ન હતી.

(૬) એફ.આઈ.આર. ન નોંધાવાના પગલે, હાલના અરજદારે સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ અપ્લિકેશન નં. ૨૨૦૬/૨૦૧૨ દાખલ કરી હતી, જેનો આ કોર્ટની સમકક્ષ ખંડપીઠ (કોઓર્ડિનેટ બેન્ચ) દ્વારા તારીખ ૦૮.૧૧.૨૦૧૨ ના હુકમથી એવા અવલોકન સાથે નિકાલ કરવામાં આવ્યો હતો કે સીઆર.પી.સી. દ્વારા નિર્ધારિત ઉપાયનો આશરો લેવામાં આવે અને તપાસ દરમિયાન એકત્રિત થઈ શકે તેવી સામગ્રીના આધારે મેજિસ્ટ્રેટની અદાલત તપાસ કરી શકે છે જ્યાં અરજદાર રેકર્ડ

પર મૂકવામાં આવેલી સામગ્રીના સંબંધમાં અદાલતને સહાય પણ કરી શકે છે જેથી મેજિસ્ટ્રેટ સંજ્ઞાન લઈ શકાય કે નહીં તેવા નિષ્કર્ષ પર આવી શકે. (૭) ઉપરોક્ત હુકમ સામે, હાલના અપીલકર્તાએ સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ ફોજદારી અપીલ દાખલ કરી હતી જે ફકરા-૧૨ માં કરવામાં આવેલા નીચે મુજબના અવલોકન સાથે ફગાવી દેવામાં આવી હતી:

> *૧૨) કોડની યોજના, અપનાવવાની કાર્યપદ્ધતિ અંગેની વિવિધ જોગવાઈઓ અને અગાઉના ફકરાઓમાં અમે અગાઉ નોંધી ચૂક્યા છીએ તે વિશિષ્ટ/ખાસ હકીકતો અને સંજોગોના સંદર્ભમાં, અમને સંતોષ છે કે મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ ફરિયાદ દાખલ કરીને કોડમાં નિર્ધારિત ઉપાયનો આશરો લેવા અપીલકર્તાને નિર્દેશ આપવામાં હાઈકોર્ટ સંપૂર્ણપણે વાજબી હતી. અમને એ પણ સંતોષ છે કે હાઈકોર્ટે, અપીલકર્તાના વલણને સુરક્ષિત રાખવા માટે, સંબંધિત વ્યક્તિઓ સામે તેણીની ફરિયાદના નિવારણ માટે ચોક્કસ નિર્દેશો જારી કર્યા હતા. અમે કેસની પૃષ્ઠભૂમિને લગતી હકીકતો, ખાસ કરીને જમીન વિવાદ, તે અંગેની ફરિયાદ અને બે પ્રસંગોએ પોતાની માતા સમક્ષ અને સિવિલ હોસ્પિટલ તેમજ સાબરમતી જેલ ખાતે સ્ત્રી તબીબો સમક્ષ અને મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ પણ કથિત બળાત્કાર જાહેર ન કરવા અંગેના તેણીના મૌન સહિતના વિવિધ અનુગામી સંજોગોના પ્રકાશમાં હાઈકોર્ટના નિર્ણયની પુષ્ટિ કરીએ છીએ. વધુમાં એ સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે હાઈકોર્ટના નિર્ણયની પુષ્ટિ કરતી વખતે, એવું માની શકાય નહીં કે*

અમે હાલના અપીલકર્તાની ફરિયાદને ઓછી આંકી રહ્યા છીએ અને કોડની જોગવાઈઓ અનુસાર આગળ વધવું અને યોગ્ય નિષ્કર્ષ પર આવવું તે સંબંધિત મેજિસ્ટ્રેટનું કામ છે.

(૮) ત્યાર બાદ, ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૧૨૦(બી) સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૩૭૬ હેઠળના કથિત ગુના માટે હાલના અરજદાર દ્વારા આવા કોઈ વૈકલ્પિક ઉપાયનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો નથી.
(૯) હાલના સામાવાળા નં. ૨ એ ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૫૦૦ હેઠળના ગુના માટે ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ ખાનગી ફરિયાદ દાખલ કરી છે.
(૧૦) કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસીજરની જોગવાઈઓ હેઠળની પ્રક્રિયાનું યોગ્ય પાલન કર્યા પછી, વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટે ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૫૦૦ હેઠળના કથિત ગુના માટે હાલના અરજદાર વિરુદ્ધ સમન્સ જારી કર્યા છે. વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટે ખાનગી ફરિયાદ સાથે મૂકવામાં આવેલી સામગ્રી પણ ધ્યાને લીધી છે.

૨૦.

હવે, જ્યાં સુધી ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળ હાલની પિટિશન ટકવાપાત્ર હોવા અંગે સામાવાળા નં. ૨ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા ટેકનિકલ મુદ્દાનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી એવું જણાય છે કે હાલના અરજદારે પિટિશનના ફકરા-૧ માં ઉલ્લેખ કર્યો છે કે તેણી ભારતના રાષ્ટ્રીય નાગરિક છે. રેકર્ડ પરથી જણાય છે કે તેણીએ પોલીસ સત્તાધિકારી સમક્ષ સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે કે તેણી યુએસએ ના નાગરિક છે અને યુએસએ ખાતે સ્થાયી થયા છે. એક

વાત ચોક્કસપણે સ્પષ્ટ છે કે તેણી અગાઉના ગુના માટે ફોજદારી ટ્રાયલનો સામનો કરી રહ્યા છે. સ્વીકૃતપણે, જે વ્યક્તિ ભારતના નાગરિક નથી તેને કેટલાક મૂળભૂત અધિકારો ઉપલબ્ધ નથી. પરંતુ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ સમાવિષ્ટ જોગવાઈ કોઈપણ વ્યક્તિ માટે હંમેશા ઉપલબ્ધ છે, પછી ભલે તે ભારતના નાગરિક હોય કે ન હોય. વધુમાં જ્યાં સુધી ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ નો સંબંધ છે, ભારતમાં કાયદાની અદાલતમાં કોઈપણ ફોજદારી ટ્રાયલનો સામનો કરી રહેલી કોઈપણ વ્યક્તિ કાયદા હેઠળ ઉપલબ્ધ હોઈ શકે તે મુજબ ફરિયાદના નિવારણ માટે હંમેશા સંબંધિત હાઈકોર્ટનો સંપર્ક કરી શકે છે. અલબત્ત, દલીલો દરમિયાન, અરજદાર તરફથી વિદ્વાન વકીલે પિટિશનના ફકરા-૧ માં તેણી ભારતના નાગરિક હોવાનું દર્શાવવામાં કોઈ ઈરાદાપૂર્વકની ભૂલ નથી અને તે માટે તેણી માફી માંગે છે તેવું જણાવતું જરૂરી સોગંદનામું દાખલ કરવાની અરજદારની તૈયારી દર્શાવી છે. અદાલત સમક્ષના નિવેદનને અને ફોજદારી ટ્રાયલનો સામનો કરી રહેલી કોઈપણ વ્યક્તિ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ હાઈકોર્ટનો સંપર્ક કરી શકે છે તે હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને, સામાવાળા નં. ૨ તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલો પ્રાથમિક મુદ્દો ગ્રાહ્ય રાખવામાં આવતો નથી.

૨૧.

ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૯૯ બદનક્ષીને ગુના તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે અને ચાર સ્પષ્ટીકરણો દ્વારા તેની વિગતો સમજાવે છે તેમજ દસ ખૂબ જ

મહત્વપૂર્ણ અપવાદો પૂરા પાડે છે. સ્પષ્ટીકરણો સાથેની કલમ ૪૯૯ નીચે મુજબ વંચાય છે:-

૪૯૯. બદનક્ષી.— જે કોઈ, બોલાયેલા અથવા વંચાય તેવા ઈરાદાપૂર્વકના શબ્દો દ્વારા, અથવા સંકેતો દ્વારા અથવા દૃશ્યમાન રજૂઆતો દ્વારા, આવી વ્યક્તિની પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન પહોંચાડવાના ઈરાદાથી, અથવા એવું જાણીને અથવા એવું માનવાને કારણ હોવા છતાં કે આવા આક્ષેપથી આવી વ્યક્તિની પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન થશે, કોઈપણ વ્યક્તિ વિશે કોઈ આક્ષેપ કરે છે અથવા પ્રકાશિત કરે છે, તે હવે પછી અપવાદ તરીકે ગણાવેલા કેસો સિવાય, તે વ્યક્તિની બદનક્ષી કરે છે તેમ કહેવાય. સ્પષ્ટીકરણ ૧.— મૃતક વ્યક્તિ વિશે કોઈપણ આક્ષેપ કરવો બદનક્ષી સમાન હોઈ શકે છે, જો તે આક્ષેપ તે વ્યક્તિ જીવિત હોત તો તેની પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન પહોંચાડત, અને તેના પરિવાર અથવા અન્ય નજીકના સંબંધીઓની લાગણીઓને ઠેસ પહોંચાડવાના હેતુથી કરવામાં આવ્યો હોય.

સ્પષ્ટીકરણ ૨.— કોઈ કંપની અથવા એસોસિએશન અથવા વ્યક્તિઓના સમૂહ વિશે આક્ષેપ કરવો બદનક્ષી સમાન હોઈ શકે છે. સ્પષ્ટીકરણ ૩.— વિકલ્પના સ્વરૂપમાં અથવા કટાક્ષમાં વ્યક્ત કરાયેલ આક્ષેપ બદનક્ષી સમાન હોઈ શકે છે. સ્પષ્ટીકરણ ૪.— જ્યાં સુધી તે આક્ષેપ અન્ય લોકોની નજરમાં પ્રત્યક્ષ કે

પરોક્ષ રીતે તે વ્યક્તિના નૈતિક અથવા બૌદ્ધિક ચારિત્ર્યને નીચું ન પાડે, અથવા તેની જ્ઞાતિ કે તેના વ્યવસાયના સંદર્ભમાં તે વ્યક્તિના ચારિત્ર્યને નીચું ન પાડે, અથવા તે વ્યક્તિની શાખ ઘટાડે નહીં, અથવા તે વ્યક્તિનું શરીર ધૃણાસ્પદ સ્થિતિમાં છે અથવા સામાન્ય રીતે અપમાનજનક ગણાતી સ્થિતિમાં છે તેવું માનવા પ્રેરે નહીં ત્યાં સુધી કોઈ આક્ષેપથી વ્યક્તિની પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન થયું છે તેમ કહેવાશે નહીં.

૨૨.

"બદનક્ષી" ની વિસ્તૃત વ્યાખ્યા અને કલમ ૪૯૯ પરથી બદનક્ષીના ગુનાના નીચે મુજબના ઘટકો તારવી શકાય છે:-

૧. કોઈપણ વ્યક્તિ વિશે કોઈપણ આક્ષેપ કરવો અથવા પ્રકાશિત કરવો;

૨. આવો આક્ષેપ આના દ્વારા કરવામાં આવ્યો હોવો જોઈએ;

(૧) બોલાયેલા અથવા વંચાય તેવા ઈરાદાપૂર્વકના શબ્દો દ્વારા; અથવા

(૨) સંકેતો દ્વારા; અથવા

(૩) દૃશ્યમાન રજૂઆતો દ્વારા;

૩. આવો આક્ષેપ નુકસાન પહોંચાડવાના ઈરાદાથી અથવા જે સંબંધિત વ્યક્તિ સામે તે કરવામાં આવ્યો છે તેની પ્રતિષ્ઠાને તેનાથી નુકસાન થશે તેવું જાણીને અથવા માનવાને કારણ હોવા સાથે કરવામાં આવ્યો હોવો જોઈએ.

"આક્ષેપ" (imputation) એટલે વ્યક્તિ સામેનો આરોપ અને હકીકતના આક્ષેપની રજૂઆત, માત્ર ગાળાગાળી કે અપમાન કરવું નહીં.

૪. બદનક્ષીનો ગુનો બનવા માટે, ફરિયાદ કરનારની પ્રતિષ્ઠાને વાસ્તવિક નુકસાન પહોંચ્યું જ હોવું જોઈએ તે જરૂરી નથી.

૨૩.

કલમ ૪૯૯ ના દસ અપવાદો એવી પરિસ્થિતિ પૂરી પાડે છે કે જેમાં આક્ષેપને પ્રથમદર્શી રીતે માફ કરી શકાય છે. એવા પ્રસંગો હોય છે જ્યારે વ્યક્તિને એવી બાબતો બોલવાની કે લખવાની છૂટ હોય છે જે સામાન્ય રીતે બદનક્ષીકારક હોય. આ અપવાદો નીચે મુજબ છે:-

૧. સત્યનો આક્ષેપ જે જાહેર ભલા માટે કરવો અથવા પ્રકાશિત કરવો જરૂરી હોય;

૨. જાહેર સેવકોનું જાહેર વર્તન;

૩. કોઈપણ જાહેર પ્રશ્નને સ્પર્શતું કોઈપણ વ્યક્તિનું વર્તન;

૪. અદાલતોની કાર્યવાહીના અહેવાલોનું પ્રકાશન;

૫. અદાલતમાં નક્કી થયેલા કેસના ગુણદોષ અથવા સાક્ષીઓ અને સંબંધિત અન્ય લોકોનું વર્તન;

૬. જાહેર પ્રદર્શનના ગુણદોષ;

૭. અન્ય વ્યક્તિ પર કાયદેસર સત્તા ધરાવતી વ્યક્તિ દ્વારા શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક કરવામાં આવેલો ઠપકો;

૮. અધિકૃત વ્યક્તિ સમક્ષ શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક કરવામાં આવેલો આક્ષેપ;

૯. પોતાના અથવા અન્યના હિતોના રક્ષણ માટે વ્યક્તિ દ્વારા શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક કરવામાં આવેલો આક્ષેપ;

૧૦. જેને જણાવવામાં આવે તેના ભલા માટે અથવા જાહેર ભલા માટે નિર્ધારિત ચેતવણી;

૨૪.

હવે, રેકર્ડ પર મૂકવામાં આવેલી સામગ્રીનું અવલોકન કરતાં, એવું ફલિત થાય છે કે હાલના અરજદારે સામાવાળા નં. ૨ સહિત અનેક વ્યક્તિઓ સામે કસ્ટોડિયલ બળાત્કારનો આક્ષેપ કર્યો છે. રેકર્ડ પરની સામગ્રી પરથી એવું પણ જણાય છે કે તેણીએ સંબંધિત પોલીસ સ્ટેશન સમક્ષ જે ફરિયાદ નોંધાવી છે તેની પ્રિન્ટ મીડિયામાં ચર્ચા કરવામાં આવી છે. રેકર્ડ પરથી એવું પણ જણાય છે કે વિવિધ પ્રિન્ટ મીડિયાએ ફરિયાદમાં કરાયેલા આક્ષેપોનો વિગતવાર ઉલ્લેખ કર્યો છે. એટલું જ નહીં પરંતુ રેકર્ડ પરની સામગ્રી પરથી એવું પણ જણાય છે કે અરજદારનું એવું નિવેદન હતું કે જ્યાં સુધી તેમની ફરિયાદ એફ.આઈ.આર. તરીકે નોંધવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તેઓ કોઈ નિવેદન આપશે નહીં. રેકર્ડ પરથી એવું પણ જણાય છે કે તેમની ફરિયાદ એફ.આઈ.આર. તરીકે ન નોંધાવાને કારણે, તેણીએ આ કોર્ટ સમક્ષ તેમજ સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ ધા નાખી હતી. રેકર્ડ પરથી જણાય છે કે સર્વોચ્ચ અદાલત સુધીના ઉપાય અજમાવ્યા પછી, તેણીએ આગળ કોઈ કાર્યવાહી કરી નથી. રેકર્ડ પરથી એવું પણ જણાય છે કે સામાવાળા નં. ૨ સહિત અનેક વ્યક્તિઓ સામે કસ્ટોડિયલ બળાત્કારના આવા આક્ષેપના લીધે, સામાવાળા નં. ૨ એ વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ ખાનગી ફરિયાદ દાખલ કરી છે, જેમણે અરજદારનું નિવેદન નોંધ્યા પછી અને આ બાબત સાથે મૂકવામાં આવેલી

સામગ્રીનું અવલોકન કર્યા પછી, ફોજદારી ફરિયાદ નોંધી છે અને હાલના અરજદાર વિરુદ્ધ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૫૦૦ હેઠળ સમન્સ જારી કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો છે. હાલના અરજદારની મુખ્ય દલીલ એ છે કે તેમનો કેસ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૪૯૯ ના અપવાદ ૮ અને ૯ હેઠળ આવે છે. અરજદારના આ વલણને ટ્રાયલ દરમિયાન જરૂરી પુરાવા રજૂ કરીને સાબિત કરવું જરૂરી છે. હવે, હાલના કેસના તથ્યપૂર્ણ પાસાઓને ધ્યાને લેતાં, હાલના કેસમાં હકીકતોના વિવાદિત પ્રશ્નો સમાયેલા છે અને તેના માટે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા જરૂરી ન્યાયિક નિર્ણયની જરૂર છે. તેથી, હાલના કેસની વિશિષ્ટ હકીકતો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને, આ કોર્ટનો એવો સુવિચારિત મત છે કે આ એવો યોગ્ય કેસ નથી કે જેમાં ક્રિમિનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ ૪૮૨ અથવા ભારતના બધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળની વિવેકાધીન સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકાય. ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ પોતાનો બચાવ રજૂ કરીને અરજદાર પાસે અસરકારક ઉપાય ઉપલબ્ધ છે.

૨૫.

એક શ્રી દિવ્યાંગ ઝા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદના સંદર્ભનો જ્યાં સુધી સંબંધ છે, ત્યાં સુધી એ નોંધવું પ્રસ્તુત છે કે તે કાર્યવાહીને હાલની બાબત સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી.

૨૬.

ઉપરોક્ત કારણોને ધ્યાને લેતાં, હાલની પિટિશન ગુણદોષ વગરની છે અને તે

ફગાવી દેવાને પાત્ર છે. તેથી, હાલની પિટિશન ફગાવી દેવામાં આવે છે. વચગાળાની રાહત, જો કોઈ હોય તો, તાત્કાલિક રદ કરવામાં આવે છે. રૂલ મુક્ત કરવામાં આવે છે.

(એ.પી. ઠાકર, ન્યાયમૂર્તિ)

વિશેષ હુકમ

ઉપરોક્ત હુકમ જાહેર કર્યા પછી, અરજદાર તરફથી વિદ્ધાન વકીલ શ્રી જે.એસ. ઉનવાલા આ હુકમના અમલ પર સ્ટે આપવા અને અગાઉ મંજૂર કરાયેલી વચગાળાની રાહત આજથી છ અઠવાડિયાના સમયગાળા માટે ચાલુ રાખવા વિનંતી કરે છે. સામાપક્ષ દ્ધારા તેનો વિરોધ કરવામાં આવે છે. કેસની હકીકતો અને સંજોગોને ધ્યાને લેતાં, આ કોર્ટ અગાઉ મંજૂર કરાયેલી વચગાળાની રાહત લંબાવવા ઉત્સુક નથી. તદનુસાર, આ હુકમ પર સ્ટે આપવાની અને વચગાળાની રાહત લંબાવવાની વિનંતી નકારવામાં આવે છે.

(એ.પી. ઠાકર, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

==

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.